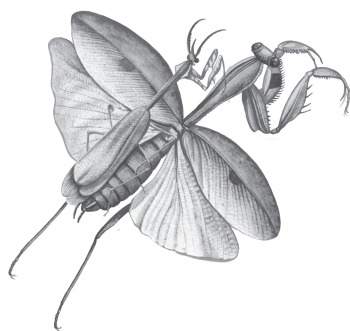

«ШЕДЕВРИ НОНФІКШН»

СЕРГІЙ КЛЕМІН

ВТРАЧАЮЧИ ГОЛОВУ ВІД КОХАННЯ

ІНТИМНІ ОДКРОВЕННЯ
БРАТІВ НАШИХ МЕНШИХ

ХАРКІВ
«ФІЛІО»
2025

*Природа тримає ключ
до нашої естетичної, інтелектуальної,
пізнавальної і навіть духовної сатисфакції.*

Едвард Вілсон

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Ви коли-небудь намагалися уявити себе на місці трутна медоносної бджоли *Apis mellifera*? Що відчуває він перед спарюванням, про що мріє і в чому бачить свій сенс життя? Мабуть, якби самець міг говорити, це було б дуже пізнавальне та цікаве інтерв'ю. Уявіть на секунду, що ми вирішили не обмежуватися одним лише інтерв'ю з окремо взятим трутнем, а взяли цілу серію інтерв'ю з різними тваринами, шлюбна поведінка яких нам, людям, здалася б дуже незвичайною і навіть шокуючою, якщо згадати, наприклад, практику апофаліяції в деяких видів бананових слимаків.

Взяти та відкусити собі статевий орган — це досить підозріла процедура, але лише для нас — носіїв людської логіки. У світі згаданих слимаків це цілком закономірний вчинок, так само як і практика «фехтування пенісами» серед морських плоских хробаків. Вони гермафродити. Той, хто програє на дуелі, звалить на себе весь материнський тягар відповідальності. Не менш дивним для нас здасться так зване «непорочне зачаття», або партеногенез,

який, наприклад, практикують ящірки виду *Cnemidophorus neotexicanus*. Також лячним для нас є той самий статевий канібалізм хеліцерових, який у любовних стосунках нам здається абсолютно обурливим явищем. Але щоб трохи краще зрозуміти світ членистоногих, потрібно трохи в нього поринути, відчувати, чим «дихає», що відчуває самець чорної вдови перед копуляцією.

У книзі ви знайдете 47 своєрідних інтерв'ю, герої яких із задоволенням розповідають про себе та своє статеве життя. Приготуйтеся до того, що інтимні подробиці їхніх шлюбних пригод вас будуть дивувати та навіть шокувати. Як би дивно це не звучало, але ця книга допоможе вам трохи краще розібратися у прихильності як механізмі, який спонукає тварину до розмноження; щобільше, багато хто з вас замислиться над молекулярними механізмами, які лежать в основі моногамної поведінки деяких ссавців і навіть облігатних паразитів. Все це дуже цікаво. Чи не так?

Хай там як, у книзі зібрано чотири десятки цікавих історій, кожна з яких підбиралася спеціально і має своєрідну «родзинку», тим самим допомагає нам краще розібратися в природі своїх почуттів та самих себе. На сторінках цієї книги ви зустрінете найрізноманітніших героїв: від балакучої бактерії кишкової палички *Escherichia coli* до альбатросів, голих земплекопів і навіть величезних китів. У книзі зустрічаються незрозумілі терміни, які я відразу намагаюся роз'яснити, однак у разі проблеми рекомендую звернутися до короткого словника термінів наприкінці книги. Я дуже сподіваюся, що після прочитання тексту багато хто з вас буде вражений, і навіть вигукне: «А що, так можна було?!».

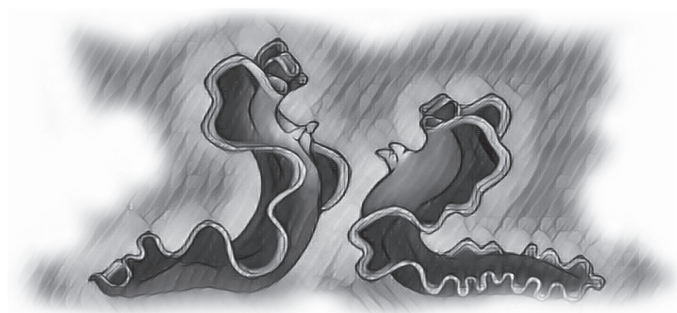
Свого часу на написання цієї книги мене надихнула знаменита стаття філософа Томаса Нагеля «Що означає бути кажаном?» (1974), яка була опублікована в журналі

«Philosophical Review». Автор досліджував природу свідомості; він вважав, що для розуміння внутрішніх розумових процесів кажана потрібно самому ним бути. Після прочитання тексту я наївно вигукував щось на зразок «ах, шкода, що кажан не може дати інтерв'ю зрозумілою для нас мовою». І в цей момент мене відвідала думка — чому б не створити таку книгу, яка була б присвячена не темі вивчення природи свідомості, а емоційній прихильності? Ця тема хвилює мене як дослідника вже другий десяток років. Саме таку книгу ви зараз і тримаєте в руках.

Напевно, багато хто з вас запитає: чи зможе книга допомогти зрозуміти природу емоційної прихильності? Відповім прямо: це досить складний феномен з багатою «біографією» та еволюційними передумовами, але чим більше ви занурюватиметеся в книгу, тим більш цікаво вам буде розібратися в багатьох деталях статевої поведінки тварин. Після прочитання ви зможете значно наблизитися до розуміння природи кохання, нехай тут ви й не зустрінете точних наукових визначень чи цитат із «сухих» наукових статей. Я постарався зробити так, щоб наукова інформація, яка міститься в главах, звучала більш доступно, цікаво та читабельно. При цьому я навряд чи зможу вам дати будь-яке вичерпне визначення кохання, яке влаштувало б всіх учених. Такий він — світ науки.

Отже, природа не терпить однаковості і частину цього строкатого світу я спробував зобразити в книзі. Вийшло, чи ні, вирішувати читачеві. Ну, що ж, вирушаємо у подорож! Приємного читання, друзі!

З повагою, Сергій Клемін

Історія 1

ФЕХТУВАЛЬНИКИ

Життя плоского хробака важко назвати нудним, воно, що називається «з вогником», особливо, якщо ви — *Macrostomum hystrix*, представник класу турбеларії. Я сказав би, що наше статеве життя вимагає гострих відчуттів. Мої друзі люблять повзати на романтичні побачення, а коли відчувають приплив любовних сил, то приступають до підшкірного введення свого насіння. Ну кому таке сподобається? Тільки партнер відвернувся, як інший (під шумок) вводить свою сперму через епідерміс прямо в тканину внутрішнього середовища (паренхіма називається). Причому для цих підступних цілей використовується голкоподібний кинджал, який розумники назвали стилет. Уся сіль у тому, що така гостра штука є нашим органом для копуляції. Тому в любовних справах без гострих відчуттів не обходиться.

Особисто я волію не ходити на подібні романтичні зустрічі. Навіщо гермафродиту багато метушитися, кудись їхати, переживати за партнера, краще все зробити самому.

Це називається селфінг (самозапліднення). Надійно, тихо, спокійно. Ну як спокійно? Щоб якось запліднити себе, я дістаю свій гострий стилет і намагаюся тицьнути його собі в голову, щоб моя ж сперма потрапила до паренхіми. Говорять, що натягнути сову на глобус не так екстремально, як протикати голову своїм копулятивним органом. Проте, якщо процес пройшов успішно, сперма сама проходить через організм і знаходить шлях до яйцеклітини. У такому разі можна сказати, що запліднення завершилося. Все це дійство люди в білих халатах назвали гіподермічним заплідненням. А ви що хотіли? Не кожному дано протикати собі голову з любові до потомства.

Якщо чесно, не дуже хочеться займатись усіма цими материнськими справами. Адже що таке бути самицею? Це означає вміти бути матір'ю, а це величезна батьківська відповідальність — треба грамотно займатися вирощуванням потомства, охороняти його від усіх бід, плекати, нарешті витрачати прірву енергії на виробництво яєць. Виходить, у жінки немає вільного часу, адже вона може мати свої хобі, захоплення, особисте життя. Деякі з моїх далеких друзів-гермафродитів — морських плоских хробаків — також дійшли висновку, що самицею бути не вигідно. Краще залишатися самцем — тицьнув свого партнера органом і пішов у туман. Хто тоді візьме весь батьківський тягар? Потрібно розв'язати це питання за допомогою фехтувальної сутички пенісами. Ні, я не помилився. Фехтування пенісами. Хто тут програє, той і буде матір'ю.

Ви, мабуть, вигукнете «якого чорта!», як таке може бути? Фехтувати пенісами — справа відповідальна, але болюча, можна сказати, травматична. Два члени цієї компанії будуть завдавати один одному сперматичних каліцтв, а це вам не це. За можливість залишитися самцем-заплідником і ухилитися від материнської ролі вони готові

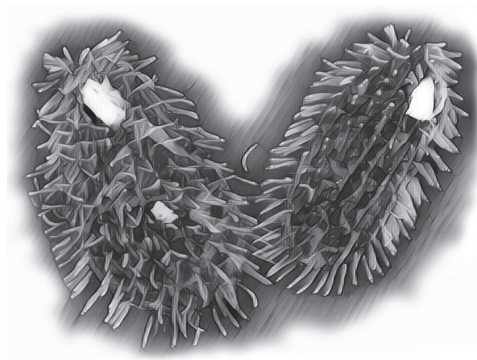
боротися до останнього. Кожен із гравців намагається штиркнути супротивника своїм органом у будь-яку частину тіла, щоб відправити в нього своє насіння, при цьому він ухиляється від ударів свого наполегливого статевого партнера, щоб не бути заплідненим самому.

Така битва може тривати цілу годину. Ну а потім двоє фехтувальників розходяться по своїх справах — втомлені та поранені. Гірко бачити, як по їхніх тілах струмує сперма. Можливо, хтось із них стане матір'ю та звалить на себе батьківський тягар. За їхнім змученим виглядом видно одне — ніхто з них самицею бути не хоче. Але якщо програв, намагайся поширити гени чемпіона. Як показує досвід, найвлучніші фехтувальники мають найбільш масове та гарне потомство. Тому потрібно тренуватися, панове, щоб не бути пронизаним пенісом суперника. А кому сьогодні легко?

Цікаві факти

Так зване фехтування пенісами серед морських плоских хробаків, які є гермафродитами, відбувається на коралових рифах. Вони зближуються, оголюють свої гострі білі стилети (статеві органи) і починають гру, що нагадує фехтування на шпагах. Кожен із них намагається вколоти свого суперника у будь-яку частину тіла, при цьому сам ухиляється від удару. Поранений суперник, що програв, стає заплідненим і незабаром бере на себе материнську відповідальність.

Подібне запліднення можна вважати травматичним, проте хробаки йдуть на такий крок, оскільки ніхто з суперників не бажає бути вагітною самицею і звалювати на себе важкий батьківський тягар. Це дуже енерговитратний захід. Адже набагато простіше запліднити партнера і втекти, не переймаючись потомством. Тому плоскі хробаки змушені вдаватися до такого оригінального способу дуелі, щоб не бути заплідненим.

Історія 2

ОБМІНЮЮТЬСЯ СТАТЕВИМИ ЯДРАМИ

Вам доводилося змінювати свою стать після кожного інтиму? Зізнайтеся, ви навряд чи часто робитимете цей трюк. Я, *Tetrahymena thermophila*, — скромний представник інфузорій роду тетрахімен, роблю це регулярно. Моя стать або тип спарювання формується генетично, але я можу дозволити собі змінювати стать після кожної інтимної близькості, і за це відповідає особливий механізм, в якому є щось випадкове, але є і дещо, доведене до автоматизму. Ех, тримайте мене семеро!

Хочу поділитися одним секретом. У нас не дві статі, а цілих сім. Чим ми гірші за гриби? Наприклад, у грибів роду тріхаптус (*Trichaptum*) не менше 17 000 видів статей, а у розщепки звичайної *Schizophyllum commune* (різностатевих грибів) — кількість різних статей перевищує 28 000. У цьому відношенні у нас, інфузорій, все набагато скромніше. Одним словом, ділитися на хлопчиків та дівчаток ми не сильно горимо бажанням — нудно. Читали ваші драматичні любовні романи — не в захваті. Ми — за

різноманітність; у цьому питанні природа на нашому боці, адже де статевий достаток, там і надійність. До того ж почувашся не дуже комфортно, коли алель твердо визначає стать, не залишаючи жодних маневрів на її зміну. Життя любить гнучкість, а ми — істоти гнучкі, хоч і не такі великі, як ссавці.

Ви, напевно, запитаете: як тепер жити далі, коли у вас популяція з безліччю статей? Скажу, що нам комфортно, адже вона стійкіша до серйозних змін чисельності однієї зі статей. Чим більше, тим надійніше. Це як механізми з безліччю дверних замків і варіантами ключиків. З іншого боку, у нас панує повна плутанина з пропорціями статей стосовно один одного. Хто, куди, кого, з ким? Адже не тільки я можу дозволити собі змінити стать після чергової пристрасної ночі. При цьому ми маємо й етичні заборони, наприклад, я можу опинитися в ліжку з представником будь-якої статі, крім своєї власної. У нас на це тверде табу.

Поспішаю нагадати, що ми, *Tetrahymena thermophila*, розмножуємося звичайним поділом, а ось секс у інфузорій називається кон'югацією, адже попри те, що ми одноклітинні, у нас є всі необхідні статеві ознаки. Кон'югація — це ні що інше, як обмін статевими ядрами (або мікронуклеусами) з подальшим їх попарним злиттям в синкаріон (диплоїдний продукт злиття двох ядер). Одним словом, коли настає пора кохання і романтики, ми плаваємо на побачення, які закінчуються цією кон'югацією. У кожного з нас є спеціальне мале ядро, яке починає активуватися саме у цей період. При зближенні з партнером стінки наших організмів розчиняються, як тануть серця закоханих, і ми починаємо обмінюватися мікронуклеусами, при цьому ми залишаємо собі копію, яка потім поєднується з отриманим від коханки ядром. Зрештою, мікронуклеус

із зміненим геномом дає начало малому та великому ядру, при цьому попередній мікронуклеус видаляється.

Секс у інфузорій — це складний відточений алгоритм, який приносить нам задоволення, але не приносить потомства. Як було зазначено вище, потомство в нас народжується за допомогою поділу.

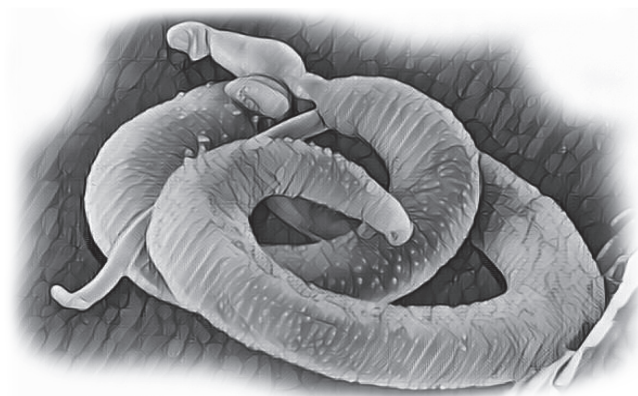
Багато хто ставить мені питання про кохання. Так, я люблю пору романтичних зустрічей, але кохання до одного партнера на все життя мені невідоме. До того ж міняти статі — це так приємно, після кожного статевого акту ти трохи інший: це як оновлення вашої операційної системи на ноутбукі. Нові партнери, нові почуття, нові враження. У моєму розумінні немає нічого сексуальнішого, ніж обмін ядрами з новим статевим партнером. Кохання — це свобода. Nakuna Matata!

Цікаві факти

Вид інфузорій *Tetrahymena thermophila* належить до роду тетрахімен. У цього виду дійсно налічується близько 7 статей. Попри те, що інфузорії розмножуються за допомогою поділу, вони мають статеві ознаки. Примітно, що схрещування з власною статтю не допускається, але з будь-яким іншим це цілком практикується.

Гриби роду тріхептум (*Trichaptum*), як правило, ростуть на впавших деревах і колодах. Їх можна зустріти у північних частинах півкулі. Нещодавно вчені зробили відкриття, яке стосується багатостатевості цих грибів: їх кількість перевищує 17 000 генетичних варіацій.

Розщепка звичайна — *Schizophyllum commune* належить до виду ксилотрофних грибів; він являється досить розповсюдженим серед інших видів грибів і зустрічається фактично на всіх континентах. Примітно те, що ці гриби мають близько 28 000 різних статей. При цьому у цього виду неможливо зустріти таке явище, як близькоспоріднене схрещування, що не дозволяє розповсюджуватися внутрішньовидовим мутаціям.

Історія 3

КОЛИ ЗАЛЕЖНІСТЬ — ЦЕ КОХАННЯ

Салют, трематоди! Не приховую, що моє життя — це суцільна подорож у вир невідомого. Пізнавати глибини внутрішнього світу для мене далеко не метафора і не алегорія, а філософське занурення. Мабуть, у цьому криється мій моральний сенс життя. До речі, я не тільки старанний дослідник, але ще й вірний своїй пасії до самого кінця. Мабуть, для багатьох видів ссавців моногамія — рідкісний звір, однак у моєму випадку беззаперечна вірність — це доля. Ви знаєте, я ні про що не шкодую. Моральні принципи теж важливі, і все-таки я так роблю за покликом свого серця, навіть якщо це трубчасте серце плоского хробака зі складним циклом життя.

Дозвольте представитися, нас називають шистосомами, простіше кажучи, *Schistosoma*; ми з класу трематод, який виринув з ряду *Strigeidida*. Так, так, нехай це не дивує, ми — горді паразитичні черв'яки, але в нас крім

гінекофорного каналу також є серце, і воно здатне любити все життя.

Як я вже зазначив вище, наше життя сповнене пригод, і я перебуваю постійно в русі, поки не відшукаю свою тиху філософську гавань, наприклад, десь усередині травного тракту якогось необережного ссавця. Його кров — це основа мого добробуту та ситості. Але про все за порядком. Перш ніж потрапити в тіло остаточного господаря, моїм колегам доводиться пройти складний шлях.

Все починається з прісної води, куди потрапляють свіжі яйця шистосом, з них з'являються мірацидії — личинки своєрідних сисунів. Вони мають маленькі вії, за допомогою яких рухаються серед водяних мешканців. Проте їхня мета — потрапити у внутрішній світ равлика. Не забуватимемо, що равлики — лише проміжний господар, а отже, на цьому метаморфози не закінчуються. Мірацидія не втрачає часу і, як за помахом чарівної патогенної палички перетворюється на дочірню та материнську спороцисту. В результаті таких нехитрих і відпрацьованих процесів безстатевого розмноження виникають ті самі церкарії, тобто личинки, що вільно плавають. І з цього моменту починається найцікавіше.

Якщо якийсь людиноподібний організм вирішив прийняти теплу ванну в невеликій африканській водоймі, де до цього традиційно забруднювали воду бегемоти, то існує немаленька ймовірність, що через його шкіру відбудеться вторгнення паразита, тобто нашої бравої кавалерії. У церкарій є спеціальні ферменти з деяких залоз, завдяки яким відбувається занурювання усередину. Там ми втрачаємо хвости. Після деяких маніпуляцій відбувається чергове перетворення — стадія шистосоми. Отримавши на руки «шенгенську візу», мої колеги зі щасливою міною на обличчі вирушають подорожувати усім організмом: на них

чекають легеневі артерії, кровотоки правого та лівого серця, нарешті, печінка, де вони домовляються зустрітися. Десь у ній відбувається статеве дозрівання, і на цьому етапі я починаю замислюватися про кохання і про моральні цінності. Ось тут, у печінці, друзі, відбувається моє перше побачення з коханою, на яку я чекав все життя. Як це не банально, але саме у нас, у шистосом, виникає тривала любов до першого ж незнайомця та причиною тому, страшно сказати, звичайна територіальна близькість. Де закохався, там і твоя доля.

Ось, уявіть, ви опинилися на пустельному острові, й неподалик вас врятувалася ще якась жінка. Вона негарна, самозакохана та з жахливим характером. Ви проклинаєте її, аж гай шумить. Але пройде не так багато часу, як ви з нею почнете дружити й знаходити багато спільного. Потім ваша дружба перетвориться на любовну симпатію, а вже за кілька місяців ви зрозумієте, що жити без неї не можете, а ваша зустріч була долею. Ось так природа обводить нас навколо пальця, затьмарюючи наш любовний розум. Як кажуть, причина вашої моногамії була до банальності проста — ви лише опинилися поруч, і на цьому крапка. Але не поспішайте засмучуватися! В цьому немає нічого поганого. Ви заощаджуєте свій час і не ходите на побачення з іншими. Тож про що це я? Ах, так! Зустрів — значить, полюбив. Зазвичай в інших тварин відбувається щось, що нагадує статевий добір. Ми давно відмовилися від цього: зустрів кохану — значить саме час іти та розписатися.

Особисто в моєму житті найкращі моменти любовних пригод сталися в травному тракті: ми кохалися, влаштували вечірку і напивалися кров'ю до втоми. Знаю одне — ми прекрасна пара, а наша історія кохання дуже зворушлива. Коли я зустрів кохану, то відразу зрозумів, що ми підходимо один одному. Моїм тілом тоді пробігла

ЗМІСТ

Замість передмови.	3
Історія 1. Фехтувальники	8
Історія 2. Обмінююсь статевими ядрами	11
Історія 3. Коли залежність — це кохання	15
Історія 4. Любити означає відривати від себе	20
Історія 5. Сад кохання маркіза де Сада	25
Історія 6. Ви — амеба, тоді ми йдемо до вас	31
Історія 7. Кохана, ми все пропустили!	36
Історія 8. Коханці з великої дороги	41
Історія 9. Кохання в польоті	46
Історія 10. Будь, як пізаура!	50
Історія 11. Не втрачайте голову від кохання	54
Історія 12. All You Need is Love	59
Історія 13. Хто більший, той і правий	63
Історія 14. Він пропонує мені рай у курені	68
Історія 15. Секрети успішного життя від асцидії	73
Історія 16. Квіти, підступність та кохання	77

Історія 17. Деякі коханці — зовсім не ті, ким здаються	81
Історія 18. Гра в кальмара	85
Історія 19. Дарувати повітряні замки — наш коник	90
Історія 20. Дротики кохання	95
Історія 21. Моп amour по-американські	100
Історія 22. Тут можуть водитися ящірки	105
Історія 23. Іду на нерест	110
Історія 24. Боротьба клонів	115
Історія 25. Час змінити стать	120
Історія 26. Камуфляж заради кохання	125
Історія 27. Зробимо на трьох?	130
Історія 28. Він полетів, але обіцяв повернутися	135
Історія 29. Стриб-скок	140
Історія 30. The Beatles. Живіть із любов'ю	145
Історія 31. Ми обираємо, нас обирають	151
Історія 32. Через терни до гнізд	156
Історія 33. Кохання, сім'яники та щіпка тестостерону	161
Історія 34. Гал — це звучить красиво	166
Історія 35. Левова частка кохання та ненависті	171
Історія 36. Карфаген має бути зруйнований!	176
Історія 37. Падати за мертво від кохання	181
Історія 38. 20 000 льє під водою	185
Історія 39. А королева гола!	190

Історія 40. Сповідь робочої мурахи	195
Історія 41. Назад у минуле	199
Історія 42. Самиці є? А якщо знайду?	204
Історія 43. Коли кохання не зводить з розуму	209
Історія 44. Кохання, комарі та охорона партнера	214
Історія 45. У тихому вирі самиці водяться	219
Історія 46. Диявол все ще криється в деталях	225
Історія 47. Вхід тільки для жінок!	230
Глосарій	236
Література	249